

Skötsel- och restaureringsplan för kulturreseptatet Dikarbackens odlingslandskap

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Inledning	3
Syfte	3
Dikarbackens odlingslandskap – en beskrivning.....	4
Målbild	4
Tillgänglighet.....	5
Områdets historia	6
Skötsel- och restaureringsplan.....	7
Generella riktlinjer för hela området.....	8
Skötselområde 1: Historiska byggnader	9
Skötselområde 2: Övre Dikarbackens inägor	10
Skötselområde 3: Nedre Dikarbackens inägor.....	11
Skötselområde 4: Utmark	12
Skötselområde 5: Myrmark	14
Skötselområde 6: Skötselinfrastruktur – stängsel, förråd och ligghallar	15
Skötselområde 7: Friluftsanläggningar – stigar samt lek och rastplatser	16
Dokumentation och uppföljning	18
Revidering av skötselplanen	19
Bilagor	20
Bilaga I: Tillgänglighetsplan.....	20
Bilaga II: Skötselområden.....	21
Bilaga III: Kulturlämningar.....	22
Bilaga IV: Skötsel och restaureringsåtgärder i Dikarbackens odlingslandskap – en översikt	23
Bilaga V: Mall till årsrapport för skötsel- och restaurering i kulturresevatet Dikarbackens odlingslandskap	25
Bilaga VI: Beräknade kostnader för inrättande och iordningställande av resevatet, samt årlig förvaltning.....	26

Inledning

Dikarbacken, med sina två gamla gårdslägen, ligger bara ett stenkast från Falu koppargruva. Genom århundraden var gårdarna viktiga för gruvans och stadens utveckling. Även om Dikarbackens odlingslandskap inte är särskilt bördigt eller stort, är kulturlämningarna där bevis på invånarnas företagsamhet. Det finns många fornlämningar i området: vattendammar, husgrunder, hägnader, stenrösen, fossila åkrar, en varggrop och en hyttlämning som kan vara Faluns äldsta. Dessa lämningar är alla exempel på hur människornas hårda arbete formade landskapet omkring Falu gruva i förindustriell tid.

I och med den industriella revolutionen minskade jordbrukets betydelse för gruvnäringen. Småbruten odlingsmark med låg bördighet, som den på Dikarbacken, var inte lönsam för maskinellt brukande. Genom den stora mängden kulturlämningar försvårades också exploatering av området då det blev aktuellt med planläggning för bostäder på 1970-talet. Området kom därför att bevaras.

Kvar finns idag välbevarade kulturlämningar i ett unikt landskap med närhet till Falu gruva, navet för områdets historiska utveckling. Kulturresevatet bildas för att bevara, bruka och synliggöra kulturlandskapet på Dikarbacken som utgör en central och viktig del av Faluns kulturarv.

Falu Naturskolas verksamhet i området sedan tidigt 2000-tal, med miljö- och världsarvspedagogik i centrum, har influerat tankarna kring kulturresevatet. Ambitionen är, förutom att bevara den fysiska kulturmiljön, att även möjliggöra pedagogiska program på Dikarbacken som för traditionella kunskaper vidare. En önskan med kulturresevatet är att barn och unga ska engageras i både Världsarvet Falun och hållbar utveckling.

Syfte

Syftet med kulturresevatet är att:

1. *Vårda det förindustriella odlingslandskapet*

Dikarbacken ska vårdas aktivt för att visa hur ett förindustriellt odlingslandskap i Falutrakten såg ut, framförallt vad gäller markstruktur och bebyggelselägen. I det ingår att bevara småskalig markindelning, befintliga byggnader, historiska hägnader, relationen mellan inäga och utmark samt fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i form av åkrar, stenmurar och odlingsrösen.

Ovan nämnda kulturhistoriska värden ska tillsammans med den lokala biologiska mångfalden bevaras, tydliggöras, skötas och kompletteras med utgångspunkt i historiskt källmaterial. Byggnader i resevatet får inte förvanskas. Tillkommande byggnader ska antingen tydligt kopplas till områdets historia, fylla en funktion för resevatets drift och skötsel eller öka tillgängligheten för besökare. Alla tillkommande byggnader ska underordnas den kulturhistoriska upplevelsen.

2. *Främja världsarvspedagogik och ett rikt friluftsliv*

Syftet är även att skildra odlingslandskapets roll i Världsarvet Falun och uppfylla Unescos krav på bevarande av kulturmiljö, pedagogisk verksamhet samt hållbar utveckling.

Dikarbacken ska vara en arena för pedagogisk verksamhet där områdets historia lyfts fram och ger kontext till globala utmaningar kring hållbar utveckling.

Kulturresevatets olika delar ska tillgängliggöras med stigar, rastplatser och informationsskyltar. För besökare ska området dessutom hänga ihop med omgivande kulturlandskap. Både Falubor och besökare till Världsarvet Falun ska hitta goda friluftsmöjligheter på Dikarbacken.

Dikarbackens odlingslandskap – en beskrivning

Dikarbacken har en lång historia av småskaligt jordbruk och näringsverksamhet med koppling till gruvan i Falun. Dokumenterade odlingar och bosättningar har funnits i området ända sedan tidig medeltid. Landskapet formas framförallt av Nya Krondiket och Gamla Bergsdammen som anlades på 1700-talet. Under 1900-talets andra hälft växte Dikarbacken igen men under 2000-talet har delar av området åter börjat öppnas upp.

Målbild

Kulturresevatet Dikarbackens odlingslandskap ska skydda och tillgängliggöra områdets fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar samtidigt som det ska möjliggöra ett pedagogiskt arbete som ska förmedla kunskap och känsla för platsens betydelse i den lokala utvecklingen.

Odlingslandskapet återskapas över tid utifrån historiskt källmaterial. De två gårdslägena inklusive inägor och utmark levandegör ett odlingslandskap i Falun med element från olika tidsepoker före 1880. Inägorna öppnas upp och förmedlar karaktären av odlad mark. Betesdjur finns året runt på området. Stängsling med tidstypiska metoder följer dokumenterade sträckningar. Träd från kulturresevatet nyttjas för virke och slöjdmaterial. Utmarken får så småningom en karaktär av gles skog. Våtmarken öppnas upp och ger en glimt av hur den nyttjades historiskt.

Restaureringen och skötseln sker varsamt och skapar mervärden i form av kunskapsspridning, resurser och arbetstillfällen. Vid varje lämplig åtgärd ställs frågan: hur kan detta göras på ett pedagogiskt sätt? Här handlar pedagogiken oftast om delaktighet.

På området bedrivs pedagogisk verksamhet som levandegör Dikarbackens historia. Resevatet är en resurs i världsarvet där pedagogisk verksamhet möjliggörs och hjälper till att uppfylla världsarvskonventionens 27:e artikel.

Tillgänglighet

Kulturreseptatet Dikarbackens odlingslandskap ska gynna olika typer av verksamhet: till exempel naturutflykter, friluftsliv, världsarvspedagogik och lärande för hållbar utveckling. Samtidigt är hänsyn till närboende viktigt, till exempel vid planering av rastplatser, publik verksamhet och djurhållning. Tillgängligheten får heller inte förvanska den kulturhistoriska upplevelsen.

Information om varför Dikarbackens odlingslandskap är kulturreseptat, vad man får göra i kulturreseptatet samt hur man tar sig runt i reseptatet samt omgivningen ska finnas på tavlor vid besökscentrum och vid större ingångar till reseptatet: inledningsvis slagghögarna i väster, bron i norr och huvudingången från parkeringen i öster (*Bilaga I*). Information för besökare ska följa Världsarvets grafiska profil.

Olika typer av leder i reseptatet ska tydligt markeras. Tillgänglighetsanpassade stigar ska finnas så att besökare med rullstol, rullator, barnvagn eller dylikt kan ta sig till kulturreseptatets huvuddelar. De tillgänglighetsanpassade stigarna ska grusas upp med stenmjöl till en bredd på 1,6 meter. Sittbänkar ska finnas längs stigarna med inte mer än 300 meters mellanrum enligt *Bilaga I*. Cykling tillåts enbart på tillgänglighetsanpassade stigar. Stigen från huvudparkeringen till besökscentrum snöröjs vintertid.

Naturstigar ska underlätta för besökare att ströva med barn eller kopplad hund inom större delar av reseptatet. Skidspår vintertid ska anvisas till specifika leder. Naturstigar och skidspår markeras med skyltar på stolpar. Längs naturstigar och skidspår sker inget underhåll förutom röjning av vegetation vid behov. Lederna i kulturreseptatet ska kopplas ihop med befintliga leder som fortsätter utanför reseptatet, till exempel Kulturstigen, Vattnets väg till gruvan och Gruvspåret.

Ett besökscentrum ska byggas på Övre Dikarbacken i samband med återetablering av det gamla gårdsläget. Moderna toaletter, skötbord, hand- och skotvätt ska finnas i anslutning till en traditionell mangårdsbyggnad. Byggnaden ska inredas med en historisk karaktär och kunna nyttjas som samlingslokal för pedagogisk verksamhet. Besökare ska smidigt kunna parkera cykel eller barnvagn. Lekplats och fikabord ska också finnas nära besökscentret.

Huvudparkering för bilar samt av- och påstigningsyta för buss ska finnas intill kulturreseptatets nordöstra hörn (*Bilaga I*). Parkering för rörelsehindrade ska finnas både vid stora parkeringen och i anslutning till besökscentrum via en serviceväg. I framtiden ska besöksparkering även finnas vid torpbron. Busshållplats ska finnas i närheten.

Väganvisning till kulturreseptatet kommer att sökas hos Trafikverket från väg 293 för besökare som kommer med bil. För besökare som kommer till fots eller med cykel ska det skyltas från Falu centrum i linje med kommunens skyltprogram. Det ska även finnas lokalskyltning från närmast busshållplats och från Lilltorpet.

Områdets historia

Gruvdriften

Området kring Falun är starkt präglad av gruv- och hyttverksamhet. Den första brytningen påbörjades förmodligen redan på 700-talet. Flera fornlämningar på Dikarbacken tyder på att området tidigt spelade en viktig roll i Faluns historia, bland annat genom spår av odlingar från 1500-talet och lämningar efter en kopparhytta från tidig medeltid.

Falu gruva utvecklades till Europas största koppargruva och var mycket betydelsefull för hela Sverige, framförallt under stormaktstiden (1611-1721). Hur påverkade då gruvutvecklingen gårdarna närmast gruvan? Efterfrågan på produkter till gruvdriften var enorm i trakten kring Falun. Både träd och bete i utmarken användes mycket intensivt över lång tid. Längre fanns mycket få träd i området på grund av gruvindustrin. Dikarbacken beskrivs på en karta från 1777 som skoglöst, stenbundet högländ med stenig lindjord.

Vattenkraft

Vattenkraften var länge viktig både för hyttdriften och för läns pumpningen av gruvan. Ett omfattande vattenregleringssystem påbörjades redan på medeltiden vid Dikarbacken för att modernisera gruvdriften.

Vattensystemet byggdes ut allt eftersom och behovet av arbetskraft var hela tiden stort. Under 1600-talet hade gårdarna Dikarbacken, Korsgården, Götgården, Gamla Berget, Kårarvet och Vällgården underhållsplikt för dikesgravningen mellan Södra och Stora Vällan.

På 1740-talet grävdes ett nytt dike för att öka fallhöjden ner mot gruvan. I samband med detta dämades Korsgårdsmyren upp. Resultatet blev Nya Krondiket och Gamla Bergsdammen som tillsammans utgör kulturreservatets norra gräns. Dammarna levererade vattenkraft för gruvans växande behov.

Dikarbacken

Ursprunget till namnet Dikarbacken är oklart men kommer troligen ifrån yrkesnamnet "dikare" eller beskrivningen "diger". Första gången gården nämns i skrift är 1480 då Sten Sture den äldre höll ting på "Digarebackae" då gården delades upp i två delar.

Fler turer kring ägare och boende på Dikarbacken visar hur gårdens roll ändras med Faluns utveckling. Hela Dikarbacken drogs in till kronan 1534 av Gustaf Vasa då ägaren Måns Nilsson Svinhufvud avrättades. Därefter listas gården mer sällan som en bergsmansgård, utan istället som en eller två tätkarlgårdar. Storleken på inägorna och gränserna mot utmarken skiftar med åren men allt oftare med två tydliga gårdslägen.

När Falun fick stadsprivilegium 1641 hamnade Dikarbacken innanför stadsgränsen och utmarken blev således stadsallmänning. På 1600-talet var dessutom drängen Mats Israelsson, den berömda "Fet Mats", inackorderad på Dikarbacken.

Gården på Övre Dikarbacken har varit bestående genom tiden enligt historiska kartor men bebyggelsen på gården har varierat. Det fanns till exempel inga hus på gården under en

period på 1700-talet. På 1970-talet fanns tre byggnader, uppförda senast i början på tidigt 1800-tal, men de revs på 1980-talet. Nedre Dikarbacken eller 'Torpet' finns däremot bevarad. Gården består av två hus som ska ha byggts senast 1838: en mangårdsbyggnad och en uthuslänga. Jämfört med Övre Dikarbacken är inte Nedre Dikarbacken med på alla kartor. Först 1841 blir gården mer permanent.

”Falubruket”

Det rådde stor brist på odlingsbar mark kring Falun. Marken var dessutom svårodlad på grund av den steniga och näringsfattiga jordmånen. För att öka produktion av vinterfoder till djuren och samtidigt kunna odla större åkerarealer, utvecklades ett nytt odlingssystem – lindbruket.

Lindbruket kring Falun beskrevs av Schultze år 1743. Det gick till så att inom ett inhägnat område på fyra till sex tunnland (2–3 hektar) plöjdes mindre ängsytor upp när gräset börjat ge sämre avkastning och mossor börjat växa. Dessa ytor gödslades och besåddes med korn, havre eller blandsäd. Ibland förekom även gråärter och råg på lindorna. Efter två till fyra år fick åkrarna växa igen till äng. Efter åtta till tio år bröts sedan grässvålen i lindorna upp och man odlade åter säd i två till fyra år. Enligt Linné skulle sådden vara klar till den 18 maj och höet skulle börja slås vid midsommar.

Specifikt för falubygden var också hur skogsbetet redan tidigt övergick till bete i inhägnade hagar. På andra håll i Sverige var det vanligast att djuren betade fritt i utmark och skog. Utmarken användes dock mycket intensivt kring Falu gruva. Kanske ser vi därför både inhägnade odlingar och djurhagar i det historiska kartmaterialet över Dikarbacken.

Skötsel- och restaureringsplan

Denna skötselplan ska styra restaureringen samt skötseln av Dikarbackens odlingslandskap så att syftet med kulturresevatet uppfylls. Skötselplanen består både av generella riktlinjer för hela resevatet samt specifika anvisningar inom definierade skötselområden. Kulturresevatet är uppdelat i sju skötselområden med tillhörande kvalitetsmål (*karta Bilaga II*).

1. Historiska byggnader
2. Övre Dikarbackens inägor
3. Nedre Dikarbackens inägor
4. Utmark
5. Myrmark
6. Skötselinfrastruktur: stängsel, förråd och ligghallar
7. Friluftsanläggningar: stigar samt lek- och rastplatser

Fyra rubriker under varje skötselområde behandlar olika etapper i reservatets utveckling:

- *Beskrivning* – hur skötselområdet ser ut idag när denna skötsel- och restaureringsplan skrivs.
- *Kvalitetsmål* – en målbild av vilken riktning den långsiktiga skötseln ska ta och hur området upplevs när det sköts på rätt sätt.
- *Skötsel* – åtgärder som behövs i det aktuella skötselområdet efter restaurering för att uppnå kvalitetsmålen.
- *Restaurering* – åtgärder initialt under den iordningställande fasen, perioden innan den löpande skötseln kan ta vid. Restaureringen kan pågå flera år beroende på vad som ska göras och vilket skötselområde som berörs.

Generella riktlinjer för hela området

Kulturresevatetsgräns markeras med vit färg på träd och/eller små skyltar på stolpar så att man inte kan passera gränsen utan att se markeringar. Världsarvssymbolen kan komplettera huvudskyltarna till kulturresevatet.

Dikarbackens odlingslandskap ska visa ett hävdad kulturlandskap. Ett hävdad odlingslandskap är ett öppet landskap där igenväxning motverkas. Värdefulla träd ska aktivt skötas och få träd fram. Exempel på värdefulla träd är äldre träd, vårdträd intill bebyggelse, karaktärsträd i odlingsmark, träd med etnologisk betydelse, mindre vanliga trädarter, träd med slöjdämnen och föryngringsträd. Djur som betar är avgörande och därför ska bete prioriteras även på inäggorna under restaureringen eller när annan hävd inte är möjlig.

Besättningen med betesdjur bör baseras på den historiska kapaciteten för gårdarna på Dikarbacken men anpassas till moderna djurskydds krav. År 1571 skatteregistrerades sex kor, sex ungnöt, sex getter, åtta får och två svin på Dikarbacken, vilket i dagsläget är ett orealistiskt stort antal djur. Höns, kaniner och andra småfä antecknades sällan bland boskap men fanns likväl i många hushåll vid denna tid. Ett realistiskt antal djur för Dikarbacken efter restaurering är kanske två kor, fyra getter, åtta får, två svin och tio höns. Djurbeståndet har dock alltid varierat och måste kunna göra det även i fortsättningen. Viktigast är att djurbeståndet anpassas i antal och sammansättning efter kvalitetsmålen.

För att förstärka det historiska landskapet i kulturresevatet och bevara biologisk mångfald är lokala lantraser att föredra i djurbeståndet. Hänsyn till besökarnas säkerhet ska dock beaktas vid val av betesdjur då många är ovana vid djur. Besökare ska på ett säkert sätt kunna möta betesdjur i hagarna.

Över tid kommer möjligheterna för odling att öka inom kulturresevatet då trädrötterna bryts ned på inäggorna och utmarken glesas ur för bete. På sikt ska det finnas exempel på lindbruk, ängsbruk, åkerbruk, lövtäkt och trädgårdsodling inom resevatet. Inför att nya odlingar etableras ska jordanalys genomföras för att säkerställa att marken inte är förorenad.

Främmande arter som riskerar att skada den lokala biologiska mångfald ska inte finnas i kulturresevatet.

I ett hävdad och öppet landskap kommer de många kulturlämningarna som finns på Dikarbacken att träda fram. På hela Dikarbacken förekommer mängder av odlingsrösen, täktgropar, stensträngar och liknande lämningar (*Bilaga III*). Alla fornlämningar är skyddade enligt kulturmiljölagen (2 kap). Den som vill ändra en fornlämning måste ha tillstånd från länsstyrelsen. Det är förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning. Nyupptäckta fornlämningar skyddas automatiskt, något särskilt myndighetsbeslut behöver inte fattas för att skyddet ska gälla. Om man under pågående markarbeten skulle påträffa en fornlämning måste man därför omedelbart avbryta arbetet och meddela länsstyrelsen. Lagskyddet gäller även för markområdet runt lämningen. Storleken på området fastställs av länsstyrelsen. Samtliga kulturlämningar inom reservatet bör ses över minst varje år. Bland annat ska fallna stenar lyftas tillbaka och sly och död ved avlägsnas.

Historisk markindelning ska vara vägledande i restaureringen av odlingslandskapet. Hägnader, stigar och åkerindelning ska följa spåren ute i landskapet och på historiska kartor. Tillgänglighet kan behöva prioriteras och medföra vissa avsteg från historiska belägg.

Skötseln av landskapet har varierat i alla tider: perioder av intensiv hävd har avlöst perioder där marker legat i träda. Så kan det även bli med skötseln inom kulturreseptatet. Över tid skapas däremot ett mönster i hävden som leder till variation mellan olika delar av kulturreseptatet. Mest intensivt ska inägorna på Övre Dikarbacken brukas medan brukandet på Nedre Dikarbacken blir mer säsongsbetonat. I regel odlas de mest produktiva lindorna oftare än de mindre produktiva.

Skötselområde 1: Historiska byggnader

Beskrivning

På Övre Dikarbacken finns idag inga byggnader kvar. Däremot ska hus återskapas med inspiration från den historiska miljön och hur platsen tidigare har sett ut. Arkeologiska utgrävningar där mangårdsbyggnaden låg gjordes i pedagogiskt syfte med arkeologer från Dalarnas museum tillsammans med barn somrarna 2018 och 2019.

Vid Nedre Dikarbacken finns idag ett boningshus som är från början av 1800-talet, uppfört före 1838. På gården finns även en jordkällare, en uthuslänga och ett dass. Uthuslängan renoverades hösten 2016.

Kvalitetsmål

Byggnaderna i kulturreseptatet ska vara i vårdat skick. Byggnadernas tidstypiska placering och utformning är tydlig. Exteriören på alla historiska byggnader ska bevaras med traditionell utformning vad gäller färgsättning, fasadbeklädnad, dörrar, fönster, takbeklädnad, beslag och dylikt. Inga historiska byggnader eller delar av byggnader ska rivas.

Skötsel

- Byggnaderna besiktigas regelbundet.
- Byggnaderna underhålls med traditionella material och metoder med hänsyn till de kulturhistoriska värdena.
- Befintliga material, till exempel dörrar, fönster, fasader med mera, ska bevaras och underhållas med traditionella metoder. Utbyte får endast ske av skadade delar, där de nya delarna anpassas till byggnadens karaktär och ursprung.

Restaurering

- Återetablera en gård på Övre Dikarbacken inklusive tidstypiska hus, djurbesättning och odlingar. Gården byggs upp med hjälp av historiskt källmaterial men anpassas till besökare med tanke på tillgänglighet och möjligheter för pedagogiska program.

Skötselområde 2: Övre Dikarbackens inägor*Beskrivning*

Övre Dikarbacken var historiskt områdets fasta punkt. Restaureringen av Övre Dikarbackens inägor påbörjades 2010 då åkermarken närmast gårdscentrumet stängslades med tillfälligt elstängsel och bete infördes. Träd gallrades från samma område 2013 och 2017. Idag har marken en öppen karaktär men ändå finns många björkar, några stora sälgar, mycket hägg samt enstaka rönn, asp och andra träd kvar. Det finns också mycket sly och död ved.

De övriga inägorna på Övre Dikarbacken är närmast helt igenväxta med framförallt björk, hägg och gran. På den södra delen har det anlagts en lekplats, vilket gör att de historiska lämningarna i denna del av inägan är starkt påverkade. Lekplatsen ingår därför istället i skötselområdet friluftsanläggningar.

Kvalitetsmål

Övre Dikarbacken ska bli kulturresevatets besökscentrum. Gården görs levande med betesdjur, odlingar och pedagogik som gör kulturhistorien tillgänglig för besökare. En besöksgård gestaltar hur Övre Dikarbacken kunde ha sett ut i slutet av 1700-talet eller början av 1800-talet.

Inägorna ska visa ett öppet och välvårdat kulturlandskap med enbart ett fåtal karaktärsträd som bidrar till den biologiska mångfalden, ökad bördighet i marken, lövtäkten, djurskötseln samt helhetsbilden. Över tid tar en hävdgynnad floraform. Stenmurar och rösen ska träda fram mer och mer genom vård.

På lång sikt ska marken närmast gården brukas med det för Falun typiska lindbruket. Då ska utvalda delar av slåttermarken brytas upp till åker cirka var tionde år som det beskrivs under *Områdets historik*.

Skötsel

- Inägorna närmast besökscentrumet hålls öppna genom årlig slåtter. Höet torkas på plats innan det bärgas, i första hand som foder till betesdjuren i reservatet.
- Inägorna betas årligen. Betessläpp sker antingen efter avslutad slåtter eller före midsommar där slåtter inte är planerad.
- På inägorna uppvisas historiska odlingsmetoder såsom kålgård, rågåker och lindbruk. Tillförsel av naturgödsel, plogdjup, harvning och annan markbearbetning sker så långt det är möjligt i linje med de historiska odlingsmetoderna. Vid odling eftersträvas i första hand traditionella grödor som korn, råg, baljväxter, lin, lök, rovor och kål, men också vete, havre, potatis, hampa och andra grödor kan förekomma. Av pedagogiska skäl kan även andra grödor odlas, till exempel för att påvisa moderna eller exotiska grödor i förhållande till äldre lokala sorter.
- Karaktärsträden vårdas vid behov genom beskärning, betesskydd eller föryngring.

Restaurering

- Historiska hägnader återskapas till en början med elstängsel och djurbete. Successivt byts elstängsel ut mot tidstypisk trädgårdsgård ovanpå stenmurarna där så behövs, då i samråd med Länsstyrelsen Dalarna.
- Trädbeståndet på inägan minskas successivt över tid genom plockhuggning, manuell röjning och betestryck.

Skötselområde 3: Nedre Dikarbackens inägor

Beskrivning

Vid Nedre Dikarbacken påbörjades restaureringen av inägorna år 2005. Flera hagar skapades med tillfälligt elstängsel och de gamla åkrarna har sedan dess betats av kor, får och hästar. Många tallar, björkar, granar, aspar och sälgar gallrades bort under åren 2008-2012. Kvar finns en hel del rönn, sälk, tall och björk.

Sedan 2013 har Falu Naturskola haft besöksverksamhet på Nedre Dikarbacken och förutom hagarna på inägan finns idag flera mindre skogshagar söder om torpbron. Helhetsintrycket idag på Nedre Dikarbacken är ett öppet, hävdat och välkomnande kulturlandskap.

Kvalitetsmål

Inägorna på Nedre Dikarbacken ska gestalta ett kulturlandskap kring 1800-talets mitt men också med medeltida inslag och uppvisa ett öppet kulturlandskap med ett fåtal karaktärsträd.

Hävdens utformning och intensitet på Nedre Dikarbacken varierar från år till år beroende på behov och tillgång till foder och bete. Hävden är koncentrerad till sommarhalvåret och något mindre intensiv än hävden på Övre Dikarbacken.

Stenmurar, rösen och övriga kulturlämningar är välvårdade. På sikt ska de komplexa strukturerna med terrasser, små åkrar och andra kulturlämningar träda fram. Här kan även kulturresevatets långa historia fördjupas med enstaka exempel på medeltidsjordbruk.

Skötsel

- Inägora betas återkommande under betessäsongen.
- Varje år väljs ett område på Nedre Dikarbacken ut för slåtter och några träd till lövtäkt.

Restaurering

- Fortsatt plockhuggning av tall och björk.
- Successiv övergång till traditionell gärdesgård i historiska lägen sker inledningsvis med femtrådig elstängsel som ersätts efter hand.

Skötselområde 4: Utmark*Beskrivning*

Utmarken på Dikarbacken är idag en tätbevuxen skog med tall, gran och björk. Området uppskattas som grönområde för naturutflykter av olika slag året runt. Bland annat rastar många sina hundar i området och Skidklubben Gruvspårets Vänner drar längdspår. Udden där Gamla Bergsdammen mynnar ut i Nya Krondiket har länge använts som bad- och rastplats.

Idag kan man skilja ut fem olika delområden/naturtyper på den historiska utmarken på Dikarbacken: tallskog, badudden, björkskog, blandskog och sumpskog (*Bilaga II*).

Tallskogen dominerar på stora delar av Dikarbacken, särskilt närmast inägora.

1. **Tallskog:** Tallbeståndet är relativt gammalt, omkring 120–140 år. Undervegetationen är mer variationsrik med skiftande bestånd av björk, tall, gran och rönn. Marken täcks huvudsakligen av blåbärsris.
2. **Badudden:** Badudden liknar tallskogen men både trädbeståndet och undervegetationen är glesare, vilket lämnar ett parkliknande intryck.
3. **Björkskog:** Björkskogen ligger nordväst om Övre Dikarbackens inäga. De många stenrösen här tyder på att området också brukades periodvis som åker eller äng. Åtminstone på 1700-talet fanns här en fast djurhage. Idag växer det fullstora björkar med en gles undervegetation av unga björkar och rönnar. Enstaka unga ekar, lönnar och någon ask finns också.
4. **Blandskog:** En liten bäck börjar sydväst om Övre Dikarbacken och rinner nordväst genom utmarken och mynnar ut i Gamla Bergsdammen. Bäckens förmodligen dikats och rätats ut historiskt. Närmast bäcken är blandskogen mer intressant för biologisk mångfald än övrig skog på Dikarbacken då den är mer variationsrik. Skogsstyrelsen har pekat ut stråket längs bäcken som ett naturvärdesområde.
5. **Sumpskog:** En sumpskog finns söder om blandskogen med partier av kläna tallar och björkar. Marken här är blöt och täcks av skvattram, tranbär, kråklöver, tuvull och orkidén Jungfru Marie nycklar. Ytterligare sumpskog finns i gränzonen mellan tallskogen och myrmarken väster om Nedre Dikarbacken. Den börjar vid trefaldighetskällan som sipprar upp i dagen väster om vägen som leder från Torpbron till Götgården.

Kvalitetsmål

Utmarken på Dikarbacken ska få en gles karaktär genom skogsbruk och bete. Utmarken ska innehålla gläntor av olika storleksgrad och ett flertal djurhagar.

Några områden kan behålla en tätare skogskaraktär till förmån för friluftsliv och den biologiska mångfalden, till exempel längs bäcken och i sumpskogarna. Trädsiktet består på sikt av olika sorters träd i olika åldrar. Vid badudden ska den glesa parkkänslan förstärkas och de äldre tallarna få breda ut sig. En glänta ska skapas vid en fossil åker.

Utmarkens betydelse för självhushållningen förtydligas genom att man tillvaratar naturmaterial. Det ska finnas ett levande förråd av träd och annat naturmaterial i utmarken för användning inom slöjd/hantverk.

Gränsen mellan Övre och Nedre Dikarbacken synliggörs och de många kulturlämningarna i utmarken ska vara välvårdade. I utmarken krävs särskild hänsyn för att skötseln inte ska orsaka skador på några kulturlämningar. Bete bör exempelvis utvärderas kontinuerligt så att inte djuren trampar sönder diken, stensträngar, rösen, med mera. Likaså ska avverkning och utkörning ske på ett varsamt sätt så att inga skador uppkommer på varken mark, kulturlämningar eller kvarlämnade träd.

Skötsel

- Årligt bete i utmarkshagar. Hagarna betas väl under säsongen så att endast små mängder betesdugligt gräs kvarstår på hösten.
- Fortsatt trädgallring. Manuell plockhuggning och utkörning med häst är att föredra. Maskin används bara då negativ inverkan på områdets kulturvärden kan uteslutas.
- Vindfällan, lågor, högstubbar, torrakor och annan död ved lämnas i utmarken så långt det går utan att det försvårar skötseln. Vindfällan kan tas omhand om man bedömer att det finns tillräckligt med död ved i området.
- Riskträd, slöjdmaterial och vegetation som skadar kulturlämningar tas ut vid behov.

Restaurering

- Inventera och bevara eventuellt biologiskt kulturarv och etnologiska spår i utmarken inför varje avverkning.
- Avverka merparten av träden i björkskogen och införa bete i besökshagar. Ett fåtal medelstora träd av olika arter ska finnas kvar utspridda i hagarna.
- Skapa gläntor i tallskogen, blandskogen och sumpskogen genom gallring.
- Införa beteshagar på flera håll i skogen. Undantaget är badudden, vilket sköts som rastplats.
- Naturmaterial som har ansamlats genom åren och som blockerar vattenflödet i bäcken plockas upp och sprids ut på närliggande mark.
- Ett levande förråd av virke och slöjdämnen formas i utmarken. Där ingår att upprätta en förnygringsplan för att säkerställa tillgång till trämaterial under lång tid.

Skötselområde 5: Myrmark

Beskrivning

Kulturresevatets norra gräns utgörs av Gamla Bergsdammen och längs hela denna gräns finns det mer eller mindre stora ytor myrmark. Historiskt var vattennivån högre i Gamla Bergsdammen och myrmarken runtom var trädfri.

Längs strandkanten i östra Gamla Bergsdammen växer idag säv längst ut, sedan tranbär och vitmossa och vidare till lummer, björk och tall längst in. I jämförelse med västra Gamla Bergsdammen är dock myrmarken här bara en smal remsa.

I väster finns en stor myr som idag är igenväxt med mestadels små tallar. Ett antal intressanta fågelarter är återkommande i myren, bland annat tranan som häckar på sommaren och strömstaren som dyker vid inloppet på vintern.

Söder om myren ligger en gammal utdikad torvtäkt samt myrslåttermark från 1800-talet. Dikena i torvtäkten syns än idag. Troligen har man brutit torv här under tidigt 1900-tal. Täkten innehåller en del övertorvade hålor och kantas mot fastare mark i söder av en del äldre träd. Myrslåttermarken övergavs någon gång i mitten på 1900-talet och idag växer björkträd och sly över hela den gamla slåttermarken. Marken här har låg bärighet som gör att den inte passar för djurhållning.

Kvalitetsmål

Myrmarken är kulturresevatets mest synliga gräns. Den ska skötas aktivt för att bilda en inbjudande inblick av odlingslandskapet på Dikarbacken. Samtidigt är det orimligt att återskapa en historisk användning av myrmarken då avgörande förutsättningar har förändrats såsom vattennivån och tillgång till arbetskraft. Här skulle insatserna vara för stora för de få kulturlämningar som skulle kunna vårdas fram.

Istället är målet att hindra igenväxningen i myrmarken, behålla de nutida naturvärdena i området som inramning till kulturresevatet och återskapa intryck av hur myrmarken nyttjades av gårdarna på Dikarbacken. På vägen dit kommer förhoppningsvis mer kunskap kunna inhämtas kring myrslåttern.

Skötsel

- Införa försök med myrslåtter.
- Gallra träd och buskar i myren så att igenväxning stannar av.

Restaurering

- Införa strandbete längs delar av östra Gamla Bergsdammen.
- Synliggöra torvtäkten.
- Öppna upp utvalda delar av myrslåttermarken genom att gallra bort björkar och sly.

Skötselområde 6: Skötselinfrastruktur – stängsel, förråd och ligghallar*Beskrivning*

Sedan restaureringsarbetet på Dikarbacken påbörjades 2005 har viss infrastruktur, om än provisorisk, byggts upp. Falu Naturskola har tillfälliga ligghallar som rymmer två nöt, sex till åtta får, fyra getter och två grisar på Nedre Dikarbacken. Verksamheten blev godkänd 2015 av Länsstyrelsen som visningsgård för djur.

Infäringarna både på Övre och Nedre Dikarbacken är tillfälligt stängslade med i huvudsak tretrådigt elstängsel. Elförsörjning kommer både från nät- och batteriaggregat.

Vatten och tillfartsvägar är idag begränsande faktorer. Den enda vattenkällan är en handdriven gårdspump på Nedre Dikarbacken. Många delar av kulturresevatet saknar idag lämpliga tillfartsvägar. Torpbron klarar en vikt på tre ton. Skogsvägen som kommer från Götgården rustades upp 2014 för räddningsfordon men jordbrukstransporter kommer inte hela vägen fram till Nedre Dikarbacken. Till Övre Dikarbacken är det möjligt att köra in bredvid lekplatsen via en gång- och cykelväg.

Förrådsutrymmen är idag också begränsade på Dikarbacken. Falu Naturskola har en skogsvagn som förråd och omklädningsrum på Nedre Dikarbacken. Hölagret finns i en av ligghallarna och räcker cirka tre veckor i taget. Som buffert används en liten timrad ängslada som står nära det privatägda torpet. Halm, strö, ved och redskap lagras under presenning eller på annat håll. För att hålla de djur som finns idag på Dikarbacken med begränsade foderlager, krävs höleveranser minst varje månad.

En bit in i skogen öster om Nedre Dikarbacken ligger en sportstuga med tillhörande uthus från 1900-talets mitt. Denna består av en enkel rödmålad stuga med vita knutar. Byggnaden är en del av områdets historia och har betydelse för områdets drift och brukande, men bidrar inte till att uppfylla resevatets bevarandesyfte eller målbild och klassas därmed inte som ”historisk byggnad”. Hösten 2018 köptes sportstugan in av Falu kommun. Kring stugan finns några uthus som efter upprustning kan ingå i skötselinfrastrukturen.

Kvalitetsmål

Den infrastruktur som behövs för skötseln av kulturresevatet ska finnas på plats, i gott skick och vara byggd på ett diskret sätt för att inte försämra helhetsintrycket av den kulturhistoriska miljön. Infrastruktur som inte ryms i de historiska byggnaderna ska byggas på ett sätt som underordnar sig helhetsmiljön.

Eftersom bete är en central del i markskötseln ska djurhållningen helst finnas på plats. Därför behövs både ligghallar till djuren, tillgång till vatten, lagringsutrymmen för djurfoder och bra stängsel. Alla ligghallar till djuren ska uppfylla djurskyddslagen och andra relevanta bestämmelser. Vatten bör finnas tillgängligt i närheten av djurhagar. Stängsel och grindar ska vara i gott skick för att bidra till säker djurhållning, god arbetsmiljö och ett tillgängligt besöksmål.

Stängslingen ska förtydliga den historiska markstrukturen. Tillfälliga stängsel som behövs för att anpassa skötseln över tid ska ha ett diskret utförande som inte lämnar kvar spår efter borttagning. Isolatorer ska skruvas i stolpar och inte i befintlig vegetation.

Historiskt riktiga hägnader ska i första hand stängslas med trädgårdesgård, alternativt trädgårdesgård ovanpå stenmur i samråd med Länsstyrelsen. Trädgårdesgård kan också uppföras på sträckor som inte är historiskt korrekta för att förhöja upplevelsen av kulturreseptatet.

Skötsel

- Underhåll vid behov för att skötselinfrastrukturen håller ett diskret och vårdat skick.
- Alla hägnader, både stenmurar, trädgårdesgård och övrigt stängsel, ska ses över årligen innan betessläpp och sedan kontinuerligt under betessäsongen.
- Hägnaderna ska hållas fria från vegetation och repareras vid behov. Ett minimum är att alla hägnader håller sådant skick att de klarar av att hålla betesdjur. Detta gäller även färister, övergångar, självstängande grindar och dylikt.

Restaurering

- Flytta ligghallarna från Nedre till Övre Dikarbacken, alternativt uppföra nya hallar i samband med gårdsåteretableringen där.
- Utforma förrådsutrymmen till foder, strö, jordbruksredskap och pedagogiskt material inuti de historiska hus som byggs på Övre Dikarbacken.
- Inreda Sportstugan som personalutrymme och rusta upp tillhörande uthus för redskapsförvaring.
- Flytta ängsladan till ett permanent läge.
- Säkerställa framkomliga vägar för jordbrukstransporter och räddningsfordon till inägorna på Övre och Nedre Dikarbacken.
- Planera för hur vattenförsörjningen kan se ut i alla beteshagar i kulturreseptatet.
- Hägna in djurhagar och odlingsmark med i första hand elstängsel. Successiv övergång till traditionell gärdesgård i historiska lägen.
- Utforma färister, övergångar och självstängande grindar för att underlätta både skötseln och tillgängligheten i kulturreseptatet.

Skötselområde 7: Friluftsanläggningar – stigar samt lek och rastplatser

Beskrivning

Stigarna som finns idag är delvis samma stigar som fanns på förindustriell tid. Vissa stigar har ändrat sträckning och några har tillkommit eller försvunnit. Flera vandringsleder passerar Dikarbacken, till exempel "Kulturstigen" och "Vattnets väg till gruvan".

Dagens lekplats är belägen på delar av Övre Dikarbackens gamla inäga. Några rösen grävdes bort efter inventering när lekplatsen byggdes och vissa ytor fylldes upp, bland annat grusytan.

Lekplatsen består av en gräsyta med två fotbollsmål, en grusyta med lyktstolpar samt ett klätterhus med rutschbana och gungor mittemellan.

På Nedre Dikarbacken har Falu Naturskola byggt upp en rastplats cirka 100 meter söder om Torpbron bredvid djurhållningen. Platsen är välbesökt, framförallt av barnfamiljer.

Det strövar många hundägare, svampplockare och andra på Dikarbacken men det finns även en tradition av mer organiserad rekreation. Sedan gammalt finns det en badplats vid en udde på östra Gamla Bergsdammen. Flera gånger under 1900-talet fraktades sand dit över isen vintertid för att få till en mjuk sjöbotten vid utloppet mot Nya Krondiket. Skidklubben Gruvspårets Vänner har också i många år dragit skidspår genom området varje vinter. Spåren binder ihop gruvan, Krondikets bostadsområde och Vällan. Västra skolan och Orienteringsklubben Kåre sätter ut kontroller i området emellanåt. Besökare dras även till Dikarbacken via olika GPS-lekar.

Kvalitetsmål

Ett stigsystem ska tillgängliggöra hela kulturreseptatet. Historiska stigar och vägar som finns i området ska nyttjas och förbättras. Det är särskilt viktigt att stigsystemet binder ihop Dikarbacken med de befintliga leder utanför, till exempel "Vattnets väg till gruvan", "Kulturstigen" och "Gruvspåret" vintertid så att reservatet hänger samman med omgivningen och Världsarvet i stort.

Stigsystemet ska nå alla delar av kulturreseptatet och markeras tydligt. Nya tillgänglighetsanpassade stigar ska göra det möjligt för alla besökare att ta sig runt i kulturreseptatet, även med exempelvis rullator eller barnvagn. Det ska även finnas naturstigar och skidspår som inbjuder till friluftsliv i området. "Kulturstigen" och "Gruvspåret" som idag passerar Dikarbacken ska finnas kvar och skötas i samarbete med länsstyrelsen respektive lokala skidklubbar.

Färister, övergångar, självstängande grindar, spänger med mera ska underlätta rörelse i kulturreseptatet och möjliggöra säkra möten med djur. Så långt det går ska stigarna undvika att gå alltför nära villatomterna längs Margaretas väg och det privatägda torpet på Nedre Dikarbacken.

Diskret utformade rastplatser ska finnas på flera håll i reservatet enligt *Bilaga I*. Enkla sittbänkar ska finnas utplacerade på många håll runt om i reservatet, även i beteshagar. De större rastplatserna ska innehålla bord, eldstäder och ved. Vid någon av rastplatserna ska det dessutom erbjudas väderskydd. Rastplatserna ska inte ligga i beteshagar. Det ska tydligt framgå att det är besökarna själva som ansvarar för att ta med sig avfall från platsen.

Lekplatsen ska på sikt vara en lekfull ingång till kulturreseptatet. Inspiration bör hämtas ur Dikarbackens kulturhistoria och material tas i närområdet. Lekplatsen ska vara säker och inbjudande för barn i varierade åldrar.

Skötsel

- Besikta alla stigar inklusive spänger och grindar minst en gång varje år. Besikta även rastplatser inklusive väderskydd, bord och eldplatser årligen.
- Tillsyn av lekplatser sker enligt gällande lagar.
- Riskträd och annan vegetation som riskerar att komma i vägen tas bort kontinuerligt.
- Stigen från huvudparkering till besökscentrum snöröjs vintertid.

Restaurering

- Anlägga två tillgänglighetsanpassade stigar på Dikarbacken. Den ena börjar från parkeringen vid Margaretas väg i nordost och leder upp till besökscentrumet och sedan vidare längs den befintliga stigen som går nära södra reservatsgränsen förbi Nedre Dikarbacken. Den andra börjar vid Övre Dikarbacken och leder mot badudden. De tillgänglighetsanpassade stigarna ska grusas upp med stenmjöl till en bredd på 1,6 meter. Sittbänkar ska finnas längs stigarna med inte mer än 300 meters mellanrum.
- Förbättra markeringen på lederna "Gruvspåret", "Kulturstigen" och "Vattnets väg till gruvan" i samarbete med andra aktörer för att underlätta turer mellan Dikarbacken och omgivningen.
- Skapa rastplatser runtom på Dikarbacken. Inledningsvis vid Övre Dikarbacken, besökscentrum, Nedre Dikarbacken och badudden.
- Omforma lekplatsen för att bättre passa in i kulturreseptatet.

Dokumentation och uppföljning

Skötsel- och restaureringsplanen dokumenteras och följs upp på tre sätt: skötselanteckningar, årsrapport och skötselmöten. Därutöver ska inventeringar och forskning uppmuntras inom Dikarbackens odlingslandskap.

Brukaren ska dokumentera skötseln och övriga aktiviteter inom kulturreseptatet i en enkel dagbok eller motsvarande. Med fördel kan även besöksantal registreras.

Vid större restaureringsåtgärder ska förvaltaren ta foton som dokumentation. Det ska finnas minst två foton: ett före och ett efter avslutad restaurering för att dokumentera förändringen. Fotodokumentation kan med fördel även ske årligen på några fasta utsiktspunkter i kulturreseptatet för att kunna följa de långsiktiga förändringarna i landskapet.

Efter varje år ska förvaltaren sammanställa åtgärder på Dikarbacken enligt årsrapportsmallen (Bilaga V). Årsrapporterna är underlag för kommande års planering, beslut för skötselråd samt eventuell revidering av skötsel- och restaureringsplanen.

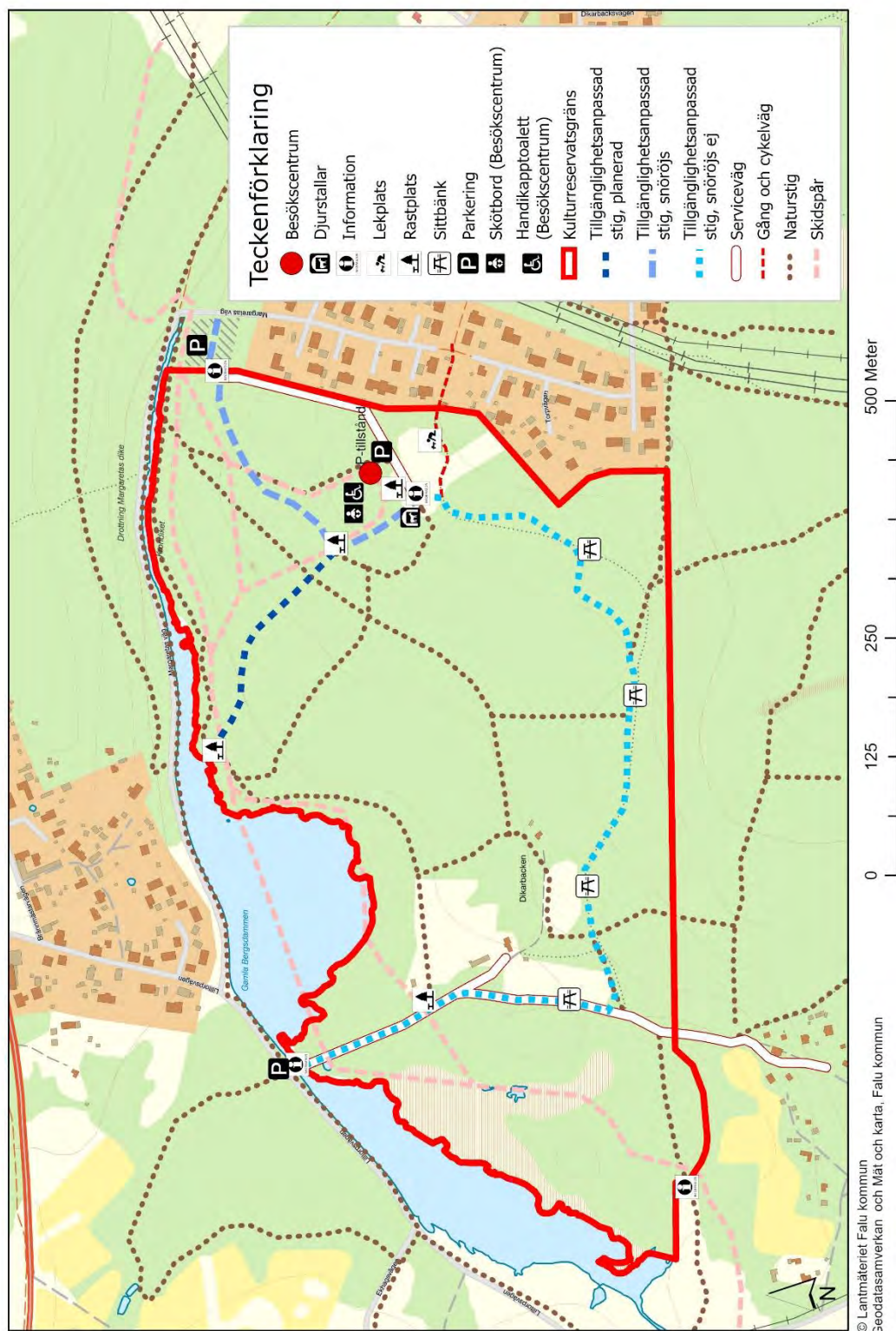
Skötselmöten mellan bland annat förvaltare, markägare och/eller brukare kan kallas till vid behov eller minst en gång per år. Det är förvaltaren som ansvarar för skötselmöten och ser till att protokoll blir diarieförda.

Pedagogik, forskning och alla typer av undersökningar som bidrar till ökad kunskap kring områdets kulturhistoria ska främjas. Det kan exempelvis vara artinventeringar eller arkeologiska undersökningar.

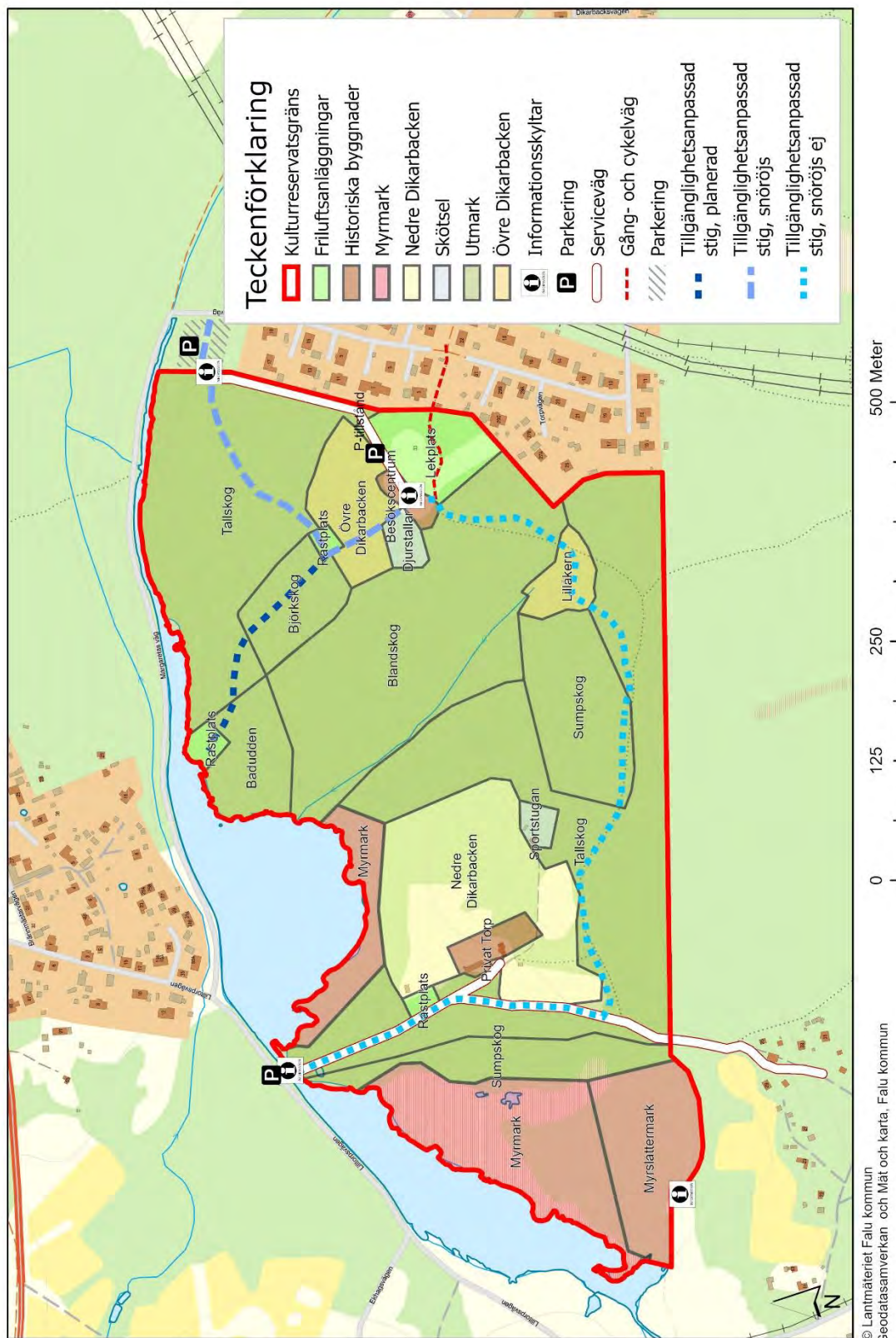
Revidering av skötselplanen

Skötselplanen ska revideras när den blivit inaktuell eller efter att restaureringen är slutförd, dock senast tio år från det att denna skötselplan upprättades. Om det kommer fram nya rön om hur man brukat marken historiskt ska dessa efterföljas.

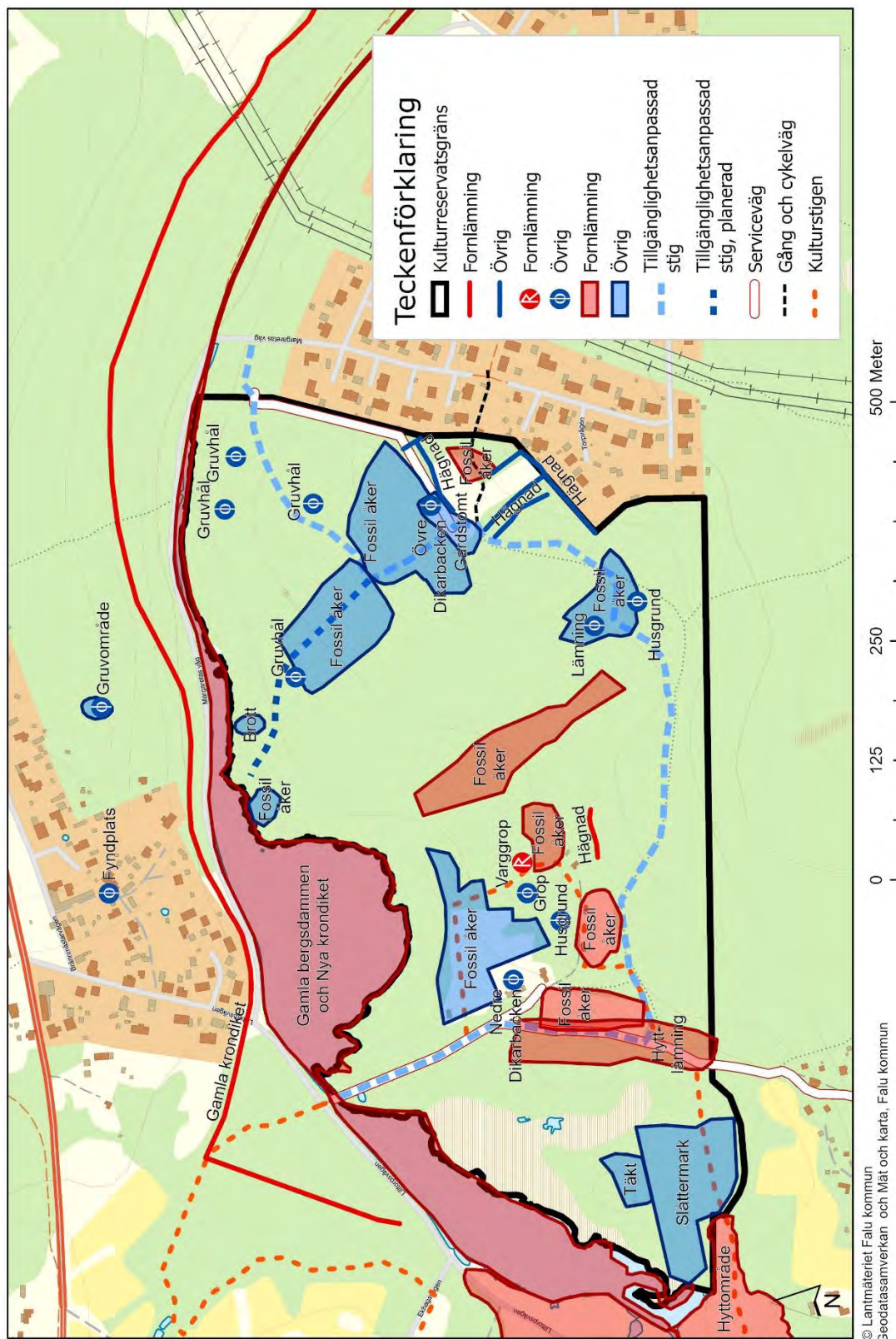
Bilaga I: Tillgänglighetsplan

Bilaga II: Skötselområden

Bilaga III: Kulturlämningar

Bilaga IV: Skötsel och restaureringsåtgärder i Dikarbackens odlingslandskap – en översikt

Område	Objekt	Åtgärd	Tidpunkt	Ansvarig
Övre Dikarbacken	Gården	Uppföra besökscentrum	senast 2023	Förvaltaren
		Underhåll av besökscentrum	kontinuerligt	Driften
		Uppföra ekonomibyggnader inklusive ladugårdar	senast 2025	Förvaltaren
	Inägor	Trädgallring och buskröjning	kontinuerligt	Brukaren
		Bete	varje år	Brukaren
		Införa lindbruk på utvalda åkrar	senast 2030	Brukaren
	Historiska hägnader	Omstängsling av marken	från 2021	Brukaren
		Påbörja uppförande av traditionella trädärdesgårdar	senast 2030	Förvaltaren
Nedre Dikarbacken	Torpet	Besiktning och underhåll	kontinuerligt	Ägaren
	Inägor	Trädgallring och buskröjning	kontinuerligt	Brukaren
		Bete	varje år	Brukaren
		Införa slåtter på utvalda ställen	senast 2030	Brukaren
	Historiska hägnader	Påbörja uppförande av traditionella trädärdesgårdar	senast 2030	Förvaltaren
Utmarken	Tallskogen	Avverkning	kontinuerligt	Driften
		Införa beteshagar	senast 2030	Brukaren
	Badudden	Glesa tallbeståndet	kontinuerligt	Brukaren
		Avverka vid fossila åkern	Senast 2030	Driften
	Björkskogen	Avverka de flesta björkar	senast 2023	Driften
		Stängsla besökshagar	senast 2023	Brukaren
	Blandskogen	Skapa gläntor genom trädgallring	senast 2030	Driften
		Rensa bäcken från ansamlat naturmaterial	senast 2025	Brukaren
	Sumpskogen	Skapa gläntor genom trädgallring	senast 2030	Driften
Myrmarken	Myren	Påbörja röjning	senast 2030	Driften
	Torvtäkten	Trädgallring	senast 2030	Driften
	Myrslåttermark	Flera öppna luckor	senast 2030	Driften
		Göra försök med myrslåtter	senast 2030	Brukaren
Skötsel-infrastruktur	Stängselsystem	Uppstängslade beteshagar i inägor och utmark	senast 2025	Brukaren
	Ligghallar	Uppföra väderskydd på Övre Dikarbacken till får, getter, nötkreatur och grisar	Senast 2025	Brukaren
	Hägnader	Tillsyn	löpande under betessäsong	Brukaren

Skötsel- infrastruktur, forts.	Vatten	Vattenförsörjningsplan till alla beteshagar	senast 2025	Förvaltaren
	Sportstugan	Besiktning och underhåll	varje år	Driften
	Förråd	Förvaring för skötselredskap samt djurfoder	senast 2025	Förvaltaren
Frilufts- anläggningar	Lekplats	Besiktning och underhåll	efter gällande lagar	Driften
	Stigsystem	Anlägga tillgänglighetsanpassade stigar	senast 2023	Förvaltaren
		Alla stigar uppmärkta	senast 2025	Förvaltaren
		Tillsyn	löpande	Brukaren
	Rastplatser	Flera utplacerade i reservatet	senast 2025	Förvaltaren
		Besiktning	minst varje år	Driften
		Tillsyn	varje månad	Brukaren
Uppföljning	Anteckning	Dokumentera skötselåtgärder och besöksaktivitet	löpande	Brukaren
	Årsrapport	Presentera årets avklarade aktiviteter	varje vinter	Förvaltaren
	Skötselmöte	Kallelse och protokoll	minst varje år	Förvaltaren
Revidering	Skötselplan	Uppdaterad skötselplan för Dikarbackens odlingslandskap	senast 2031	Förvaltaren

Förtydligande av ansvarig:

Förvaltaren: Falu kommun (kultur- och fritidsförvaltningen)

Driften: De parter som sköter driften av reservatet på förvaltarens uppdrag

Brukaren: Falu naturskola

Ägaren: Fastighetsägaren till den aktuella fastigheten

***Bilaga V: Mall till årsrapport för skötsel- och restaurering i kulturreseptatet
Dikarbackens odlingslandskap******Förutsättningar och utfall***

1. **Årsbeskrivning** – Kort om vädret och händelser i omvärlden.
2. **Personal** – Vilken arbetskraft arbetade med kulturreseptatet och på vilket sätt?
3. **Djur** – Vilka djur fanns på Dikarbacken och vart betade de under det gångna året.
4. **Besökare** – Vad finns det för statistik kring besök till Dikarbacken under året?
5. **Ekonomi** – Hur såg budget och resultat ut för året?

Skötsel- och restaureringsarbetet

Skötselområde	Åtgärd/aktivitet	Utövare	Tidpunkt	Anteckningar
Historiska byggnader				
Övre Dikarbacken				
Nedre Dikarbacken				
Utmarken				
Våtmarken				
Skötselinfrastruktur				
Friluftsanläggningar				

Fotodokumentation

Visning och beskrivning av de foton som tagits för dokumentation på Dikarbacken under året.

Sammanfattning

Vilka är de aktiviteter som gick bättre eller sämre under året och vilka rekommendationer finns till framtida skötsel- och restaureringsåtgärder?

Bilaga VI: Beräknade kostnader för inrättande och iordningställande av reservatet, samt årlig förvaltning.**Investeringskostnader etapp 1:**

	Innehåll	Kostnad
Mark	Stigar, parkering, tillgänglighet	1 800 000
Byggnad	Byggnad besökscentrum, installationer	6 900 000
Administration	Bygglov, planeringstid, sakkunniga, besiktning, projektering mm	1 200 000
Konst	1 % av entreprenadsumman	100 000
Summa		10 000 000

Investeringskostnader etapp 2 samt kostnader för naturskolans verksamhet:

	Innehåll	Kostnad
Investering kulturresevat	Utveckling rastplatser, skyltning, ekonomibyggnader	1 000 000
Investering naturskolan	Djurstallar	3 000 000
Summa		4 000 000

Större engångskostnader:

	Kostnad
Intrångsersättning	125 000
Markinköp inklusive förrättningskostnader	90 000
Tydliggörande fastighetsgräns	40 000
Summa	255 000

Årlig driftkostnad:

	Innehåll	Kostnad
Hyra lokaler	Drift och underhåll, mediakostnader, larm, försäkringar, IT mm.	720 000
Väghållning	Plogning, sandning mm	150 000
Rastplatser	Soptömning, vedhantering, tillsyn mm	150 000
Övrigt	Kommunikation, skog mm	180 000
Summa		1 200 000

Tillkommande driftkostnad efter etapp 2: Uppskattat till 150 000 – 200 000 kr.